

حکایت ساختمان اجباری

«اداره سربازگیری در کوچه جهانبانی و نزدیک میدان منیریه بوده است. در کوچه جهانبانی یک خانه قدیمی و تاریخی بوده و به یکی از رجال دوره قاجار تعلق داشته که رضاشاه بعد از تصویب قانون نظام وظیفه دستور داد این ساختمان را به اداره سربازگیری اختصاص بدهند. ساختمان اداره سربازگیری که به آن ساختمان اجباری هم می گفتند تا ۲ دهه قبل پابر جا بود اما در نهایت از گزند تخریب‌ها و ساخت‌وسازها در امان نماند.»

حدادی درباره قدمت ساختمان سربازگیری هم توضیح می‌دهد: «آنطور که در منابع مکتوب آمده، این بنا سال ۱۲۸۷ توسط عباس خان شجاعی که بعدها در ارتش رضاشاه به مقام افسری رسید ساخته شد و ۳ دهه بعد آن را به اداره سربازگیری تبدیل کردند. این خانه قدیمی حوضی سنگی با ۴ باغچه بزرگ داشته که بسا آب قنات آبیاری می شدند. متأسفانه امروز هیچ نشانی از این خانه تاریخی باقی نمانده است.»

قانون برای همه الزامی بود و به همین دلیل تهرانی‌ها به دوره خدمت سربازی اجباری هم می گفتند. «گذراندن خدمت سربازی در تهران آداب مخصوص خودش را داشته و افرادی که در ۲۱ سالگی به سربازخانه‌ها می رفتند در این مدت باید از نوعی سبک زندگی مشخص پیروی می کردند. شهبازی در این باره می گوید: «قوت غالب سربازها در تهران آتش بود و به همین دلیل به سربازها آشخوری می گفتند. در سربازخانه‌ها آتش را داخل ظرفی به نام یغلاوی که مسی و شبیه سطل کوچکی بود می ریختند و به عنوان وعده غذایی به سربازها می دادند. غذاهای دیگری هم مثل راگو و عدس پلو که سربازها به آن ساجمه پلو می گفتند در سربازخانه‌ها سرو می شد و جزو غذاهای معمول سربازها بود.»

اختصاص یکی از ساختمان‌های قدیمی حوالی حسن آباد به اداره سربازگیری هم حکایتی خواندنی دارد. نصرالله حدادی، تهران شناس، درباره موقعیت جغرافیایی اداره سربازگیری در تهران قدیم می گوید:

■ موضوع: اداره سربازگیری
■ ویژگی: مرکز جذب سرباز برای تشکیل ارتش و قشون متحدالشکل دوره پهلوی اول

تصویب قانون نظام وظیفه در مجلس شورای ملی و اعزام مردان به خدمت سربازی از خرداد ۱۳۰۴ زندگی تهران نشین‌ها را تحت تأثیر قرار داد. ساختمان اداره سربازگیری از همان موقع در حوالی میدان حسن آباد شروع به کار کرد و به جایی برای اعزام جوان‌های تهرانی به خدمت سربازی تبدیل شد.

ماجرای سربازگیری در تهران ماجرای نسبتاً مفصلی است و به علاقه رضاخان برای جمع‌گروه‌های کوچک نظامی مثل قشون، قزاق‌ها و پلیس جنوب و تشکیل ارتش مربوط می‌شود. داریوش شهبازی، تهران پژوه و نویسنده کتاب «تاریخ قشون ایران»، در این باره می‌گوید: «طبق مصوبه مجلس شورای ملی، پسران تهرانی و سایر شهرهای بزرگ باید در ۲۱ سالگی به خدمت سربازی می‌رفتند. رعایت این

خیابانی به نام ناصر خان اتومبیل‌چی

■ موضوع: خیابان انشاء
■ ویژگی: نخستین متحن راهنمایی و رانندگی

نام خیابان انشاء، یکی از فرعی‌های خیابان باستیون غربی در محله حسن آباد، یادآور مردی است که به عنوان نخستین متحن ایرانی تصدیق راهنمایی و رانندگی شناخته می‌شود. زندگی محمدناصر انشاء که همه او را به اسم ناصر خان انشاء می‌شناختند با ماشین عجین شده بود. بعد از تعیین قوانین راهنمایی و رانندگی، او نخستین فردی بود که تصدیق اتومبیل‌چی‌های قدیم تهران را صادر می‌کرد.

عباس حسینی، نویسنده و محقق که سال‌ها در زمینه تاریخچه حمل‌ونقل ایران تحقیق کرده است، می‌گوید: «نام این خیابان یادآور خاطرات مردی است که عاشق رانندگی و ماشین بود. در گذشته به راننده‌ها «اتومبیل‌چی» می‌گفتند و ناصر خان از نخستین اتومبیل‌چی‌ها بود. پدرش از ثروتمندان بود و اتومبیل وارد کشور می‌کرد؛ برای همین عجیب نبود که پسرش نخستین فردی باشد که گواهی‌نامه رانندگی به نامش ثبت شود. از طرفی، او را می‌توان نخستین کارشناس اتومبیل‌سواری و کامیون‌های بارکش که به کامیون دنده سه تن معروف بودند دانست. او بعد از آزمایش‌های مختلف فنی و رانندگی، متقاضیان را با نامه‌هایی که امضای خودش در آن درج شده بود، به اداره شهربانی و بعد برای دریافت سوء پیشینه به نظمی می‌فرستاد تا متقاضی مورد تأیید قرار بگیرد.»

ناصر خان در میان جوانان و اتومبیل‌سواران شهرت زیادی داشت. از آنجا که در آمریکا فنون فنی اتومبیل و رانندگی را آموخته بود، در نتیجه بین تعمیرکاران و نظمی‌چی‌ها طرفدار داشت. برای همین به نمایندگی از مردم به مجلس راه پیدا کرد و چندین دوره نماینده شد. نکته جالب درباره ناصر خان این است که ۲ خیابان در تهران به نام اوست؛ یکی خیابان انشاء در محله حسن آباد، جنب ساختمان مرکزی اتکا و دیگری خیابانی در محله منیریه رویه‌روی مسجد فخریه. البته نام خیابان انشاء در محله منیریه به خیابان شهید مسلم کریمی طینت تغییر پیدا کرد؛ ولی قدیمی‌های محله آنجا را به نام خیابان ناصر خان انشاء می‌شناسند.

ماجرای تخریب قبرستان و راه‌اندازی نخستین ایستگاه آتش‌نشانی

دستگاه آبیاری بزرگ و ۴ دستگاه آبپاش کوچک توسط شهرداری از آلمان خریداری شد و در اداره اطفائیه قرار گرفت. روند فعالیت این ایستگاه ادامه داشت تا اینکه در اواخر سال ۱۳۳۳، با موافقت شهرداری، ۴ ایستگاه آتش‌نشانی دیگر در شمیران، خیابان شهباز، شوش و خیابان بهار تأسیس شد و به مرور تعداد آنها بیشتر شد. علاوه بر تابلوی سردر این ایستگاه، پس از آتش‌سوزی ساختمان پلاسکو در دی‌ماه ۱۳۹۵، برای قدردانی از تلاش و فداکاری آتش‌نشانان و شهید شدن چند تن از آنان در هنگام خاموش کردن آتش، تندیس‌هایی به نام «برد شیر» جلوی ایستگاه آتش‌نشانی حسن آباد و تابلویی از تصاویر در محوطه حیاط آن نصب شد.

کرد و سال ۱۳۱۱ به جای آن اداره اطفائیه تهران، آتش‌نشانی، شکل یافت و بلدی‌ها آن را تحت نظر گرفت. در آن دوران کاخ مرمر کمی آنطرف‌تر از قبرستان قرار داشت و ساخت چنین جایی به نوعی ایمنی خانه او را هم فراهم می‌کرد. در مراحل ساخت این ایستگاه، تعداد زیادی جمجمه و استخوان از آنجا پیدا شد. این ایستگاه آتش‌نشانی همچنان در آنجا پابرجاست.»

در سال‌های نخست راه‌اندازی آتش‌نشانی، شخصی آلمانی به نام «هانری فردریش دوئل» برای ریاست فنی و یکی از افسران روس به نام «کلنل وربا» جهت ریاست نظامی آتش‌نشانی انتخاب شدند. جالب است بدانید در آذر ۱۳۰۷، ۵۵ دستگاه اطفای حریق و یک

■ موضوع: آغاز به کار اداره اطفائیه در حسن آباد
■ ویژگی: نخستین ایستگاه آتش‌نشانی

نخستین ایستگاه آتش‌نشانی تهران برای خاموش کردن آتش و جلوگیری از حوادث احتمالی در کاخ مرمر در میدان حسن آباد تأسیس شد. اداره اطفائیه دیروز و نخستین ایستگاه آتش‌نشانی امروز حدود سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۰۶ در مکانی اجاره‌ای در گاراژ حسینی در خیابان ری و امیرکبیر شرقی فعالیتش را آغاز کرد. نصرالله حدادی، تهران شناس، درباره این مکان و نخستین ایستگاه آتش‌نشانی در تهران می‌گوید: «بعدها رضا شاه، قبرستان این محدوده را که در شمال غربی میدان قرار داشت، تخریب

